

حقوق شهروندی در اندیشه اسلامی؛ مروری بر چند نکته کاربردی

به مناسبت روز « حقوق بشر اسلامی و کرامت انسانی »

(14 مرداد 1389)

ایران-تهران (سید خندان - ابتدای سهروردی شمالی - کوچه
قرقاول - پلاک 2)

صندوق پستی: 137-13165 و 4698/19395

تلفن: 88529742-88529743-88529744 (021)

فاکس: 88768807 (021)

پست الکترونیکی: IHRC@IHRC.IR

سایت: WWW.IHRC.IR

من و توی شهروند جمهوری اسلامی ایران از همین امروز شایسته است آگاهی
هایمان را نسبت به حقوق شهروندی در اندیشه اسلامی افزایش دهیم و در کنار آن
بدانیم که چه بخشی از اندیشه اسلامی در قوانین کشورمان اعم از قانون اساسی یا
قوانین عادی گنجانیده شده و بر اساس این مجموعه حق مطالبه چه حقوقی را
داریم و برای رعایت حقوق انسانی در عرصه های مختلف چه باید انجام دهیم.

منابعی رای مطالعه بیشتر:

- قرآن حکیم

- میزان الحکمه مشتمل بر روایات ائمه اطهار

- مبانی حقوق بشر از دیدگاه اسلام و دیگر مکاتب، علی موسوی، صادق حقیقت،

سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، 1388.

- نگاهی گذرا به حقوق بشر از دیدگاه اسلام، محمدتقی مصباح یزدی، مؤسسه

آموزشی و پژوهشی امام خمینی، 1388.

- فلسفه حقوق بشر در اسلام، آیت اله جوادی آملی، نشر آسرا،

- حق و تکلیف در اسلام، آیت اله جوادی آملی، نشر آسرا، 1385.

- مبانی حقوق بشر در اسلام و دنیای معاصر، آیت اله عمید زنجانی، نشر

مجد 1388.

- حقوق بشر در جهان معاصر، دغدغه ها و دیدگاه های حقوقدانان و فقهای ایرانی

همزمان با شصتمین سالگرد اعلامیه جهانی حقوق بشر، صص 49 الی 161، از سری

انتشارات کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران، 1388.

- حقوق بشر در متون مقدس ادیان الهی، محمدحسن ضیایی فر، از سری انتشارات

کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران، 1386.

8-شخصیت شرعی هر شخص از حیث الزام و التزام.

9-حق آموزش.

10-منع به کارگیری اکراه یا بهره برداری از فقر یا جهل انسان برای تغییر نگاه

توحیدی انسان

11-منع بردگی و منع استعمار و حق تعیین سرنوشت ملتها.

12-حق انتقال و انتخاب مکان اقامت در داخل یا خارج کشور بر طبق

شریعت و موضوع پناهندگی.

13-حق اشتغال و حقوق کارگران

14-منع احتکار و ربا در کار تجاری

15-حق مالکیت از طرق شرعی

16-حق دستاوردهای علمی یا ادبی یا هنری

17-حق انسانها برای بهره مندی از یک محیط پاک از مفسدات اخلاقی و

برخوردار از تأمین بهداشتی و درمانی و نیازهای معیشتی

18-حق هر انسان نسبت به حریم خصوصی

19-برابری مردم در برابر شرع، حق مراجعه به محاکم، شخصی بودن

مسئولیت، اصل تشخیص جرم و مجازات به موجب شرع، اصل برائت.

20-منع شکنجه و ...

21-منع گروگانگیری

22-آزادی بیان و حق دعوت به خیر و نهی از منکر، مع تحریک احساسات

قومی، مذهبی

23-حق مردم در امور عمومی کشور

* روز حقوق بشر اسلامی و کرامت انسانی

برابر مصوبه کنفرانس اسلامی در سال 1387، سالروز تصویب اعلامیه اسلامی

حقوق بشر در 5 اوت 1990 میلادی که 14 مرداد ماه هر سال می شود به این

نام نامگذاری و از کشورهای اسلامی خواسته شده که برنامه های مختلفی را

بدین مناسبت به اجرا در آورند.

در جهان معاصر یکی از مهم‌ترین مطالبات که در فرهنگ‌ها و کشورهای مختلف نمود دارد، حق‌خواهی و رعایت حقوق انسانی است. از دورترین مناطق آفریقا گرفته تا جزائر کوچک اقیانوس آرام، از کشورهای آسیایی و خاورمیانه گرفته تا مناطق مختلف آمریکای لاتین، از کشورهای کوچک و بزرگ اروپا گرفته تا دورترین شهرهای مکزیک در آمریکای شمالی و مرکزی همه‌جا می‌توان این ندای مشترک را شنید که حقوق انسانی ما باید رعایت شود و قوای حکومتی نمی‌توانند حقوق انسانی ما را نادیده بگیرند. در برخی مناطق جهان این خواسته و ندای وجدانی با واکنش‌های تند و بعضاً قهرآمیز نیز روبرو می‌شود ولی بهرحال مطالبه یادشده با شدت و ضعف، مسیر طرح و تثبیت خود را پیدا می‌کند. در چنین دنیایی، بدیهی است که نظام حقوقی و سیاسی کشورها اهمیت زیادی به توجیه و اقناع مردم بدهند تا شهروندان خود و دیگر مخاطبین در سراسر عالم را نسبت به رعایت حقوق انسانی در محدوده اقتدارات خود مجاب سازند. دولت‌های اسلامی نیز در چنین بستری نمی‌توانند از کنار موضوع به سادگی گذر کنند بلکه لازم است اقدامات متنوعی را بکار گیرند، خصوصاً که شهروندان کشورهای اسلامی چون اکثراً مسلمان هستند و می‌دانند که حاکمان اسلامی باید بر اساس مبانی دینی نیز پاسخگو باشند و حقوق آن‌ها را رعایت کنند، توجیه چنین شهروندانی سخت‌تر و ظریف‌تر است. حال چه در مقام یک مسئول در کشور اسلامی باشیم و چه در جایگاه یک شهروند عادی، لازم است درک مناسبی از حقوق شهروندی در اندیشه اسلامی داشته باشیم که رعایت یا مطالبه آنرا بدرستی انجام دهیم، همانطور که لازم است درک مناسبی از قوانین و مقررات و هنجارهای لازم‌الاجرای کشور خود داشته باشیم. برای کمک به حصول درک مختصری از حقوق بشر در اندیشه اسلامی، چند نکته کاربردی بشرح زیر مورد اشاره قرار می‌گیرد:

* پشتوانه حقوق بشر در اندیشه اسلامی

در اسناد بین‌المللی حقوق بشر، توافق دولت‌ها بر یکسری حق‌ها و تکالیف باعث شده که چارچوبه حقوق انسان‌ها مشخص شود. هر دولتی بر اساس مبانی فکری خود و با بهره‌مندی از دستاوردهای علمی و تجربی که بدان باور داشته و دارد پیشنهادهای را مطرح کرده و می‌کند و در نهایت با توافق جمعی

قاعده‌ای رسمیت می‌یابد. در اندیشه اسلامی فرض بر این است که خداوند به عنوان خالق نظام آفرینش از طریق وحی یکسری اصول و قواعد را برای آحاد انسان‌ها در اختیار قرار داده تا بشر مبتنی بر آن اصول و با بهره‌مندی از پیامبر باطنی (وجدان و عقل سلیم) در هر عصری راه درست به سمت کمال و سعادت را پیدا کند. در این اندیشه، خداوند بشر را با کرامت ذاتی آفریده و او را بر سایر مخلوقات نظام آفرینش برتری داده است فلذا این کرامت ذاتی را هیچکس نمی‌تواند از بشر سلب کند. مبتنی بر چنین نگاهی به انسان، حقوق متعدد افراد مورد شناسایی قرار گرفته است. بنابراین اگر کسی در صدد نفی حقوق انسانی بر آید یا رعایت نکند غیر از نقض اسناد و مقررات تدوین شده امروزی در واقع اصول و قواعد الهی را نیز نقض کرده است و بالعکس، کسی که در صدد رعایت و تحقق حقوق انسانی برآید، جدای از پایبندی به مقررات مدون در واقع اقدامی الهی انجام داده که ثواب اخروی نیز به همراه دارد.

* فراگیر بودن دامنه حقوق بشر در اندیشه اسلامی

در اندیشه اسلامی فرض بر این است که کلیه اصول و قواعد الهی منطبق با فطرت پاک همه انسان‌ها وضع شده فلذا منحصر به فرد یا گروه یا قوم و قبیله خاص نیست. به علاوه، چون نگاهی همه جانبه به عالم و ابعاد مختلف حیات بشر وجود دارد، ارتقاء و کمال بشر در همه ابعاد را مورد توجه قرار می‌دهد. بر این اساس در این اندیشه نمی‌توان فقط بخشی از حقوق انسانی را اولویت داد و بخشی دیگر را به فراموشی سپرد مثلاً گفت که حقوق سیاسی و مدنی باشد ولی فعلاً حقوق اقتصادی و اجتماعی در اولویت بعدی یا بالعکس.

در این نگرش نمی‌توان گفت که برای دوره کودکی یا جوانی حقوق انسانی را اهمیت دهیم ولی سالمندان را فراموش کنیم یا بالعکس. نمی‌توان گفت مردان یا زنان بر یکدیگر اولویت دارند بلکه همه حقوق انسانی برای همه مراحل زندگی و در مورد همه افراد در نگرش اسلامی مورد اهتمام است.

* اهتمام ویژه به اقشار آسیب‌پذیر در نگرش اسلامی به حقوق بشر

در اندیشه اسلامی، اصول و قواعد مفصلی وجود دارد که مسئولین را ملزم می‌سازد تا در مورد اقشار آسیب‌پذیر تدابیر ویژه و مضاعفی بکار گیرند. بر این اساس در هر نظام سیاسی اجتماعی مبتنی بر اسلام باید به طور مشخص دید که راجع به اقشار آسیب‌پذیر اعم از آسیب‌پذیر جسمی، موقعیتی و فکری چه تدابیر حمایتی مقرر شده است.

* برخورد شدید با ناقضان حقوق بشر

در اندیشه اسلامی ناقض حقوق انسان‌ها، ناقض حقوق الهی محسوب می‌شود فلذا لازم است مورد بازخواست جدی دنیائی و بالطبع عقوبت اخروی قرار گیرد. در این اندیشه ناقضان حقوق مردم صلاحیت خود را برای تصدی امور عمومی از دست می‌دهند و شایستگی جایگاه‌های رسمی را ندارند. در این اندیشه هرچه منصب‌ها مهم‌تر و خطیرتر باشد میزان رعایت حقوق انسانی از سوی صاحب منصب با اهتمام بیشتری باید صورت پذیرد و سخت‌گیری بیشتری از جهت پاسخگویی نسبت به عملکردهای وی باید صورت پذیرد.

* حق مردم به مطالبه حقوق خود و نفی رویکردهای ناقض حقوق انسانی

در اندیشه اسلامی همه شهروندان صاحب حق بلکه تکلیف دینی هستند که نسبت به رعایت خوبی‌ها که دامنه وسیع‌تری از حقوق انسانی را نیز شامل می‌شود حساس باشند و دیگران از جمله حاکمان را توصیه به خوبی‌ها نمایند و در قبال بدی‌ها و زشتی‌ها که دامنه وسیع‌تری از نقض قواعد حقوقی را شامل می‌شود نیز حساس بوده و مرتکبین بدی‌ها و زشتی‌ها را از ادامه خلاف خود نهی کنند.

* عناوین برخی حق‌های انسانی مورد پذیرش اعلامیه اسلامی حقوق بشر

مصوب سازمان کنفرانس اسلامی

- 1- برابری همه انسانها از حیث خلقت و شرافت انسانی بدون هیچ گونه تبعیض از حیث نژاد، رنگ، اعتقاد دینی و ... و اینکه همه مخلوقات عائله خداوند هستند.
- 2- زندگی موهبتی الهی است و حق حیات محترم است.
- 3- ضرورت رعایت قواعد انسانی در مخاصمات مسلحانه
- 4- حرمت انسان و آبروی وی
- 5- خانواده و حق ازدواج
- 6- برابری همه در حیثیت انسانی و شخصیت مدنی و اهلیت مالی مستقل و حق حفظ نام و اینکه نفقه خانواده بر عهده مرد است.
- 7- حق کودک و والدین نسبت به یکدیگر و اقوام نسبت به اقوام خود.